

TEMPELBEEK EN VRUCHTBAARHEID

De tempelbeek als genezende bron

(Ezechiël 47:1-12)

Aarnoud Jobsen

Het boek Ezechiël stelt hoge eisen aan de moderne lezer. In de eerste 24 hoofdstukken overheerst het thema van het oordeel. In niet mis te verstane woorden en met indringende beelden wordt de afkeer van de Heer over de afgoderij in Jeruzalem uitgebeeld. Het algemene beeld is dat de Heer de stad aan de totale vernietiging prijsgeeft. Voor veel hedendaagse lezers is de gedachte aan een zo radicaal oordelende en straffende God onverdraaglijk. Elke nuance ontbreekt. Er is geen enkele vorm van een afwijkende cultus toegestaan. Deze cultussen worden als 'gruwelen' gediskwalificeerd. De goden als 'dreggoden'. Degenen die zich aan de afgoderij schuldig hebben gemaakt, zullen hun ontrouw met een wrede dood moeten bekopen.

Afgoderij en levensstijl

Afgoderij heeft niet alleen betrekking op de cultus, maar beheerst de hele levensstijl. Uit Ezechiël wordt ook duidelijk hoezeer machtsmisbruik, geweld en rechtsverkrachting voorkomen als gevolg van of in een directe samenhang met afgoderij (Ez. 9:9). Een thema als 'vruchtbaarheid' is dan ook niet onomstreden in de profetische visie. 'Vruchtbaarheid' is juist datgene wat de verschillende cultussen beloven. Het is dan een 'containerbegrip': het gaat om economisch succes en daarbij ook om het veilig stellen van politieke belangen, die daarmee samenhangen. Degenen die zich schuldig maken aan afgoderij, lijken juist een brede kosmopolitische levensstijl aan te hangen. Dat wordt vooral duidelijk uit de visionaire beschrijvingen van de afgoderij in Ezechiël 8, waar op Kanaänitische, Assyrische, Egyptische en Babylonische religieuze en culturele invloeden wordt gezinspeeld. Al deze invloeden spelen een rol in de onmiddellijke nabijheid van de tempel in Jeruzalem. De tempel is een multi-religieus heiligdom geworden. In Ezechiël 8 komt de zin 'Heb je dat gezien, mensenzoon' als een refrein voor; deze zin komt ook in 47:6 voor, ongetwijfeld verwijzend naar hoofdstuk 8.

Donderpreken

Het eerste deel van Ezechiël leest als een verzameling donderpreken. Je vraagt je nu af hoe deze tek-

sten nog een actuele betekenis kunnen hebben. Is de wanhoop van God zo totaal, dat deze in de meest aanstootgevendende woorden tot uiting moet komen? Is de donderpreek vooral een literair genre, gekenmerkt door retorische middelen als de hyperbool, sarcasme, parodie en cynisme? Daarbij valt op dat Ezechiël als prediker gebruikmaakt van allerlei theatrale vormen van uitbeelding, tot aan het clowneske toe (Ez. 4:1-5:4). De meest grove vorm van de oordeelstekst is die waar de stad vergeleken wordt met een hoer. Daarbij wordt zelfs niet geschuwd om het genre van de pornografie te gebruiken, dat op een buitengewoon vrouwonvriendelijke manier wordt uitgewerkt (Ez. 16 en 23). Tegelijkertijd blijft Ezechiël fascineren door zijn literaire stijl.

Schokeffecten

Overigens zijn we als moderne lezers wel het nodige gewend wat betreft kunstvormen waarin niet wordt geschuwd om de werkelijkheid te vervormen tot een grotesk schouwspel. Dat gebeurt in het theater, in de filmwereld en in de wereld van de muziek. Veel computergames kennen een zeer gewelddadige context. Kunst mag schokkend zijn. Geweld komt voor als entertainment. In dat kader kunnen we provocerende uitingen een plaats geven en waarderen. Ezechiël moet het doen met woorden, met stilte en met een uitbeelding in de vorm van eenmanstheater. Op die manier bereikt Ezechiël ook een schokeffect. De toehoorders en toeschouwers van Ezechiël zullen zijn uitingen niet hebben kunnen relativiseren als kunstuitingen of entertainment. Ezechiël heeft immers alleszins de pretentie om te verkondigen.

Inspiratiebron voor apocalyptiek en mystiek

Die verkondiging fascineert tot op de dag van vandaag. In teksten uit de Dode Zee-rollen kan wellicht geconcludeerd worden dat de thematiek in de gemeenschap van Qumran de nodige weerklank vond. Het boek Ezechiël heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de apocalyptische tradities. In het boek Openbaring zijn motieven aan te wijzen die vaak rechtstreeks aan het boek Ezechiël lijken te zijn ontleend. Ook ontstaan er vormen van Joodse mys-

Ezechiël is een boek van uitersten. Tegenover de harde oordeelsprediking in de hoofdstukken 1-24 staat een groot vertrouwen in de toekomst in de hoofdstukken 40-48. Het visioen van de tempelbeek speelt daarin een voornamelijk rol. De beek symboliseert de grote vernieuwingskracht die uitgaat van een integere erediensdienst in Jeruzalem.

Dr. A. Jobsen is predikant van de Protestantse Gemeente te Goes en docent Oude Testament voor de cursus Theologische Vorming te Goes.

In de Sint-Maartenskerk in Ieper houdt Ezechiël een poort in zijn hand (als verwijzing naar de maagdelijkheid van Maria).
Foto: Anton Sinke

tiel die zich laten inspireren door het boek Ezechiël.

De indruk kan ontstaan dat het boek vooral gewaardeerd wordt door sektariërs, die zich laten inspireren door de alles-of-nietstheologie in het boek Ezechiël. Die theologie heeft twee kanten: de kant van de niets ontziende oordeelsprediking in Ezechiël 1-24 en de kant van een inspirerende en bemoedigende visionaire prediking met het oog op het herstel van Jeruzalem in de hoofdstukken 40-48.

Oordeel en herstel

Evenals in Ezechiël 8 wordt de profeet in hoofdstuk 47:1-12 rondgeleid door een gids. De tekst in hoofdstuk 8 maakt niet duidelijk wie die gids precies is. Hij staat in ieder geval in nauwe betrekking tot God. In Ezechiël 9 komen zeven mannen voor. Zes van hen hebben een vernietigingswapen en de zevende die de leiding heeft, draagt een schrijfkoker aan zijn zij (vers 3). Het gaat hier om een priesterlijk personage. In hoofdstuk 47:1 heeft de gids een meetsnoer in zijn hand. Hij is overigens al geïntroduceerd in 40:3, na een inleiding die trekken vertoont van die in 8:1-2. Ezechiël speelt kennelijk weer de rol van getuige. De priesterlijke figuur met de schrijfkoker uit Ezechiël 9 kan goed vergeleken worden met de 'man met het meetsnoer' die in hoofdstuk 40 voor het eerst optreedt. De rol die zij spelen is verschillend. In Ezechiël 9 speelt de man een rol als de uitvoerder van een goddelijke straf, in hoofdstuk 47 is hij juist degene die het proces van het herstel begeleidt. In het achtste hoofdstuk is de tempel een door de Heer

verafschuwd heiligdom geworden vanwege de anticultussen die juist daar plaatsvinden en die vaak een voor de Heer beledigend karakter vertonen (vers 16 e.v.). In hoofdstuk 47 is sprake van een nieuwe tempel, die in Ezechiël 40 door de man met het meetsnoer wordt opgemeten.

Theologische geografie

De geografie die in hoofdstuk 8 ook zo'n belangrijke rol speelt, komt voor in Ezechiël 47:1 en 2. Er stroomt water onder de drempel van het 'huis' (de tempel) door naar buiten, in oostelijke richting. In Ezechiël 8:16-18 speelt die richting juist een rol in de zonnecultus, mogelijk naar Babylonisch model, waarbij deelnemers demonstratief hun achterwerk naar de tempel toekeren. De tempel is op het oosten gericht. Naar die kant ook stroomt het water vanuit de tempel. Een vergelijkbare tekst komt overigens voor in Zacharia 14:8. Daar stroomt het water zowel in oostelijke als in westelijke richting vanuit de tempel. De gids voert de profeet in Ezechiël 47:2 door de Noordpoort, een poort die in hoofdstuk 8 ook voorkomt en leidt hem dan buitenom naar de buitenste poort die op het oosten is gericht. Er volgt dan een inspectietocht in oostelijke richting. Steeds wordt een afstand van 1000 el afgemeten door de man met het meetsnoer en bij iedere meting blijkt het water weer verder gestegen te zijn, totdat de stroom is uitgegroeid tot een ondoorwaadbare beek (vers 3 e.v.). Op dat punt vraagt de gids: 'Heb je dat gezien, mensenzoon?' De herinnering aan hoofdstuk 8 is

duidelijk. Daar zag Ezechiël vormen van afgoderij en arrogante minachting van de Heer, hier ziet hij een snel groeiende stroom, die in het gebied ten oosten van de tempel in Jeruzalem het land van aanzien verandert.

Herscheping van een doods landschap

De tekst herinnert aan Genesis 2:10, waar in Eden een rivier ontspringt die zich uiteindelijk in vier stromen vertakt. Eden is daar het middelpunt van de aarde. Het heil stroomt van daaruit naar alle windstreken. De tempel in Jeruzalem neemt nu deze plaats over. Het thema van de 'vruchtbaarheid' is in dit gedeelte overduidelijk aanwezig. Wanneer de profeet met de gids terugkeert, staan aan de oever van de beek 'buitengewoon veel bomen', aan weerszijden van de beek. Dit visioen is uiterst bemoedigend. De bomen zijn talrijk geworden. Taal die herinnert aan Genesis 1 en 2. Het Hebreeuwse woord *me'od* ('zeer') dat in Genesis 1:31 in combinatie met *to'v* ('goed') voorkomt, komt in vers 7 voor en in vers 10, waar het betrekking heeft op een overvloed aan vissen. Vers 8 geeft het ongehoorde van de gebeurtenis aan. Het water stroomt naar de oostelijke landstreek. Van de oostelijke 'landstreek' stroomt het water verder naar de vlakke, naar de Arava, een belangrijk deel van de Jordaanvallei, waarin zich ook de Dode Zee bevindt. Het gebied tussen Jeruzalem en de Dode Zee is bij uitstek een woestijngebied. De grote hoogteverschillen maken het gebied slecht toegankelijk. De leefomstandigheden zijn uiterst moeilijk.

Herstel van Sodom

In dit gebied bevindt zich ook de weg van Jeruzalem naar Jericho, een weg die steil afdaalt. In het gebied ten zuiden van Jericho, in de Jordaanvallei, speelt zich het verhaal over de vernietiging van Sodom af (Gen. 19). Dit verhaal laat zich ook lezen als de mythe die de onleefbaarheid van dit gebied en de aanwezigheid van de Dode Zee, ook bekend als de Zoutzee, verklaart. Ezechiël 47:1-12 vormt daarmee niet alleen de keerzijde van de oordeelsprediking in de eerste vierentwintig hoofdstukken van Ezechiël, maar tegelijkertijd een heilzame correctie op het Sodomverhaal. Profeten als Jesaja en Jeremia gebruiken het Sodommotief in oordeelsteksten herhaaldelijk. De conclusie kan duidelijk zijn: door het onrecht staan Jeruzalem en Sodom op één lijn. In Ezechiël komt Sodom expliciet voor in hoofdstuk 16, in een van de 'pornografische' gedeeltes. Jeruzalem heeft zich schandelijker gedragen dan haar 'kleine zus' Sodom (vers 49).

Genezing

Het water van de tempelbeek stroomt uiteindelijk uit in de zee. Het woord 'zee' wordt hier twee keer genoemd. Vertaaltechnisch ligt hier een probleem.

De Naardense Bijbel vertaalt hier met 'stinkende watermassa's', er kennelijk van uitgaande dat de masoretische tekst hier onbetrouwbaar is. Hoe dan ook, het effect van het voortstromende water van de tempelbeek is dat het water van de zee wordt genezen. Een radicalere genezing is nauwelijks denkbaar. De Dode Zee is immers volkomen steriel. Vanaf vers 9 wordt duidelijk hoe radicaal die genezing is: de nadruk ligt op een uitbundig en vitaal leven, overal waar de beek komt. De woordkeus herinnert aan opvallende woorden in Genesis 1 en 2 en zo aan een doorbraak van scheppingskracht. Het woord *me'od* ('zeer'), dat ook in vers 7 op een prominente plaats staat, heeft nu betrekking op een overvloed aan vis. Overal waar de beek komt, heeft ze een genezende werking en schept ze levensmogelijkheden. In vers 10 wordt de vis nader aangeduid met 'naar zijn aard'. Een uitdrukking die opvallend voorkomt in Genesis 1 en die ongetwijfeld die associatie wil oproepen. De Naardense Bijbel bewijst wat dat betreft zijn waarde; via de NBG '51 en de NBV komt de lezer deze associatie niet op het spoor. Uiteraard gaat het er niet om dat er net zo veel soorten vis zijn als in de Grote Zee, zoals de NBV vertaalt, maar dat de visstand kwantitatief te vergelijken is met die van de Middellandse Zee. Vers 10 eindigt dan ook met het signaalwoord *me'od* uit Genesis 1:31, waarin de voortreffelijkheid van een tot bloei gekomen schepping tot uiting komt. Vers 11 onderbreekt dan de positieve beschrijving. De moerassen en de poelen worden niet genezen: 'aan het zout zijn ze gegeven'. Ook daar zet de NBV de lezer op een verkeerd spoor. Het gaat niet om de tegenstelling tussen zoet water en zout water, maar om de mogelijkheid om uit de poelen en moerassen het noodzakelijke en kostbare zout te winnen.

De levensstijl van de rechtvaardige

Vers 12 roept de gedachte op aan Psalm 1. Daarin komt de tegenstelling tussen de kwaaddoener en de rechtvaardige voor; het is een thematiek die in Ezechiël belangrijk is (3:17-21; 18:1-32 en 33:1-20). De bladeren van de vruchtbomen verwelken niet. Die tekst stemt overeen met Psalm 1:3, waar over de rechtvaardige wordt geschreven: 'Hij is als een boom, geplant aan irrigatiekanalen, die zijn vrucht geeft op zijn tijd en waarvan het loof niet verwelkt...' 'Op zijn tijd' houdt in Ezechiël 47:12 in, dat de vruchten niet opraken en dat elke maand de bomen 'eerstelingen dragen'. 'Eerstelingen dragen' komt alleen in dit vers als een werkwoord voor. Er kan hier een verwijzing worden gelezen naar de oogstfeesten, zoals die beschreven worden in Exodus 23:16, waarbij de 'eerstelingen' een rol spelen. Waarschijnlijk zijn deze feesten voorlopers van Sjavoet (Wekenfeest) en Sukkot (Loofhuttenfeest). De bijzondere formulering 'eerstelingen dragen' kan zo een functie krijgen als verwijzing naar de feestkalender.

Deze feesten worden gevierd in Jeruzalem. Zo wordt er ook een verbinding gelegd tussen de cultus en de effecten daarvan. Dat gebeurt in de tekst nadrukkelijk, omdat na het werkwoord 'eerstelingen dragen' vermeld staat: 'want zijn wateren, uit het heiligdom komen die voort'. De tekst eindigt met het perspectief: 'En zijn vrucht is om te eten en zijn loof is tot geneesmiddel'.

Beklemming en inspiratie

De passage over de tempelbeek in Ezechiël 47:1-12 is zo een schitterend staaltje van 'geleide fantasie'. De lezer kijkt met de ogen van de profeet en ziet het effect van het herstel van de tempel in Jeruzalem en de terugkeer van de Heer in de tempel. Zo beklemmend als de verzameling 'donderpreken' uit de hoofdstukken 1-24 is, zo inspirerend is dit gedeelte. Het slotvers geeft subtiel aan hoe het zal gaan. De vruchten verwijzen naar de Toragetrouwe levensstijl van de rechtvaardige, die, gesteund door de herstelde eredienst in de tempel, in staat is tot een moreel hoogstaand leven. Zijn/haar leven draagt vrucht. Zo beklemmend als de beschrijving van de ondergang van Jeruzalem is, zo bevrijdend is dit theologische perspectief. Ezechiël kent inderdaad een alles-of-nietstheologie. Het herstel van het heiligdom in Jeruzalem betekent een totale vernieuwing van het leven in het land. Dit hoofdstuk herinnert dan ook aan de radicaliteit van Ezechiël 37, waarin de dorre doodsbeenderen tot leven worden gewekt. Zo eindigt het boek Ezechiël ook. In het laatste vers in hoofdstuk 48, waarin de stad wordt beschreven, staat dat de omtrek van de stad 18.000 el is. De naam van de stad luidt: 'De HEER is daar.' Het kan bijna geen toeval zijn dat de getalswaarde van het Hebreeuwse woord voor 'leven' *chaj* 18 is. Zo eindigt het boek Ezechiël met een uiterst hoopvol perspectief.

Openbaring 21 neemt dit perspectief over.

Openbaring 22:1v. zinspeelt duidelijk op de beschrijving van de tempelbeek. De 'genezing' die het water van de tempelbeek brengt, betekent ook de 'genezing' van een giftig godsbeeld, dat door de lezing van de eerste vierentwintig hoofdstukken van Ezechiël kan worden opgeroepen. Het boek Ezechiël blijft fascineren, ook door zijn uiterste radicaliteit.

Terplezing:

De kerk – een bezield huis en een huis voor bezieling?

Om de toekomst van de kerk is vandaag de dag veel te doen. Er zijn allerlei verontrustende onderzoeken over nog meer wereldlijking en leegloop van kerken en afnemend kerkbezoek dan er al was. Er is ook veel mee gemoeid en er staat veel op het spel. Henk de Roest heeft in 2010 een boek geschreven: *Een huis voor de ziel – gedachten over de kerk voor binnen en buiten* (Meinema, Zoetermeer, 2010). Zijn pleidooi is dat de kerk nu eerst een stap naar binnen moet zetten, nu eerst de weg van introspectie en meditatie moet bewandelen om van daaruit weer zendingsgericht en -bewust naar buiten te treden en de buitenstaanders opnieuw creatief en spiritueel aan te spreken. Maar hoe doe je dat? In zijn boek legt hij dat uit en tijdens de lezing wil hij ons meenemen met deze vraag, met ons van gedachten wisselen en een antwoord zien te vinden.

Henk de Roest is als hoogleraar praktische theologie verbonden aan de Protestantse Theologische Universiteit, vestiging Leiden. Hij is de auteur van *En de wind steekt op! Kleine ecclesiologie van de hoop*, waarvan in 2008 de derde druk verscheen.

Dinsdag 11 januari 2011, van 20.00 tot 22.00 uur
Kerk de Terp, Kerklaan 4, Alkmaar-Oudorp
Toegang: € 5
Info: 020-5989292 of www.vuconnected.nl